

Ebeveyn Amaçları ve Çocuğun Uyumu Arasındaki İlişkide Ebeveynlerin Olumlu Duygu Sosyalleştirme Yöntemlerinin Aracı Rolü

Güleycan Akgöz Aktaş¹, Gamze Er Vargün²

Akgöz Aktaş, G. ve Er Vargün, G. (2022). Ebeveyn amaçları ve çocuğun uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolü. *Nesne*, 10(25), 456-472. DOI: 10.7816/nesne-10-25-06

Anahtar kelimeler

Ebeveyn amaçları, duygu sosyalleştirme, olumlu sosyal davranışlar, saldırganlık, çocuğun uyumu

Keywords

Parental goals, emotional socialization, prosocial behaviors, aggression, child adjustment

Öz

Ebeveynlik uygulamalarının çocukların sosyal gelişiminde kritik bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı ebeveynlerin çocuk yetiştirme amaçları ile çocukların saldırgan ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolünü incelemektir. Bu kapsamda çalışma, 4 ile 7 yaş arasında çocuğu olan toplam 231 anne ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan annelerden Demografik Bilgi Formu, Ebeveyn Amaçları Ölçeği, Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği ve son olarak Güçler ve Güçlükler Ölçeği'ni doldurmaları istenmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi ile yürütülen aracılık analizleri, ebeveynlerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin ebeveynlerin amaçları ve çocukların saldırgan ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiğini göstermiştir. Bu sonuçlara göre, ebeveynlerin amaçları ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerini pozitif yönde yordamıştır. Ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri ise çocuğun olumlu sosyal davranışını pozitif yönde yordarken, saldırgan davranışını negatif yönde yordamıştır. Bu sonuçlar, annelerin çocuk yetiştirme amaçlarının ve kullandıkları olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin çocukların erken dönem psikososyal uyumları için önemini vurgulamaktadır.

The Mediating Role of Parental Positive Emotional Socialization Strategies in the Relationship between Parental Goals and Child Adjustment

Abstract

It is known that parenting practices play a critical role in children's social development. The purpose of this study was to examine the mediating role of parents' positive emotional socialization strategies in the relationship between parental goals and children's prosocial and aggressive behaviors. For this purpose, the study was conducted with mothers of 231 children between the ages of 4 and 7 years. The mothers were asked to complete the Demographic Information Form, Parental Goals Scale, the Coping with Children's Negative Emotions Scale, Ladd and Profilet Child Behavior Scale, and finally the Strength - Difficulties Questionnaire in this study. The results of the mediation analysis conducted with structural equation modeling showed that positive emotional socialization of the parents fully mediated the relationship between parental goals and children's prosocial and aggressive behaviors. Parental goals positively predicted the positive emotional socialization strategies of the parents and parents' positive emotional socialization strategies predicted the child's prosocial behavior positively, while negatively predicting the aggressive behavior of the child. These results emphasize the importance of mothers' child-rearing goals and the positive emotional socialization strategies they use for the early psychosocial adjustment of children.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 5 Mayıs 2022

Düzeltilme tarihi: 5 Temmuz 2022

Kabul tarihi: 9 Ağustos 2022

DOI: 10.7816/nesne-10-25-06

¹ Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, glycnakgoz(at)gmail.com, ORCID: 0000-0002-5681-7496

² Dr. Öğr. Üyesi., Anadolu Üniversitesi ve Warwick Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, gamzeer(at)anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1396-5528

Sosyal uyum kavramı; davranışın yerinde ve uygun olması, duygusal sağlamlık, öz yeterlik, başarı elde edebilme yeteneği, problem çözme becerisi gibi kavramlarla birlikte açıklanmaktadır (Cummings ve ark., 1994; Profeta, 2002). Erken dönemlerden itibaren diğerleriyle olan ilişkileri düzenleyen sosyal becerilerin kazanılması, gelecek dönemlerdeki sosyoduygusal uyumun gelişimi için de önemli sayılmaktadır (Hay ve ark., 2004). Olumlu sosyal davranışlar ise bir başkasına fayda sağlamayı amaçlayan çok çeşitli gönüllü ve toplum yanlısı davranışlardır (Padilla-Walker ve Carlo, 2014). Olumlu sosyal davranış düzeyleri yüksek olan çocukların sağlam arkadaşlık ilişkileri kurabildikleri, işlevsel problem çözme yöntemleri olduğu ve öznel iyi oluşlarının da yüksek olduğu görülmektedir (Hay ve Pawlby, 2003). Bu davranışların kazanılabilmesi, eğitimin halen devam ettiği aile ortamında, çocuğun olumlu sosyal davranışlarını ortaya çıkarmaya yardımcı olan ebeveyn davranışlarını deneyimlemesi ile gerçekleşmektedir (McMahon ve Forehand, 2005, s.2). Anne babası tarafından desteklenmeyen ve duyguları onaylanmayan çocuklarda ise sosyal becerilerdeki yetersizlikler ile birlikte sosyal uyumsuzluğun temelinde yatan saldırganlık davranışları ortaya çıkabilmektedir (Bacanlı ve Erdoğan, 2003). Salırganlık, pek çok alt türü olan ve şiddetten açık şekilde ayırt edilemeyen karmaşık bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Connor ve ark., 2002). Alanyazında davranış problemleri, sosyoduygusal güçlükler, zorlayıcı davranışlar gibi çeşitli kavramlarla iç içe ve eş anlamlı olarak kullanılan saldırganlık, erken dönemlerden itibaren sosyal uyumu bozan önemli bir faktör olarak incelenmektedir (Mitrofan ve ark., 2008). Öyle ki erken dönemlerdeki saldırganlığın çocukların gelecek dönemlerdeki sosyal uyumunu azaltan etkileri olduğu, buna karşın olumlu sosyal davranışların gelecek yıllardaki sosyal uyumu artırdığı bilinmektedir (Crick, 1996). Okul öncesi dönemden itibaren olumlu sosyal davranışları yüksek olan çocukların okul çağına geldiklerinde daha az depresif semptomla birlikte daha düşük saldırganlık eğilimi göstermeleri (He ve ark., 2018), toplum yanlısı davranışların çocukların sosyal uyumları için önemli bir koruyucu faktör olduğunu göstermektedir. Sosyal uyum bağlamında bu çalışmada dört ile yedi yaş aralığındaki çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlıkları incelenmiştir.

Çocukların olumlu sosyal davranışlarında ve saldırganlık eğilimlerinde cinsiyete bağlı farklılıkları inceleyen araştırma sonuçları karmaşık bir tablo sunmaktadır. Öncelikle olumlu sosyal davranış açısından, kız ve erkek çocuklar arasında fark olmadığını gösteren çalışmaların olduğu görülmektedir (Benenson ve ark., 2007; Cauley ve Tyler, 1989; Cowell ve ark., 2017). Öte yandan pek çok çalışma kız çocukların olumlu sosyal davranışlarının erkek çocuklarına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Gummerum ve ark., 2010; Ongley ve ark., 2014; Romano ve ark., 2005; Yağmurlu ve Sanson, 2009). Olumlu sosyal davranıştaki cinsiyete dayalı bu farklılaşmalar, bazı araştırmacılar tarafından çocukların erken dönemlerden itibaren karşılaştığı cinsiyet rollerine yönelik kalıp yargılarla açıklanmaktadır (Altay ve Güre, 2012).

Küçük çocukların saldırgan davranışlarındaki cinsiyet farklılıklarını inceleyen önemli sayıdaki çalışmar, erkek çocukların saldırgan davranışlarının kız çocuklarından daha yüksek olduğunu göstermiştir (Malti ve ark., 2010; Romano ve ark., 2005; Stone ve ark., 2014). Diğer taraftan bazı araştırmalar, saldırganlığın türüne göre cinsiyete dayalı farklılıkların olabileceğine dikkat çekerken (Crick ve ark., 1997); kız ve erkeklerin saldırgan davranışlarında farklılık bulmayan araştırma bulguları da göze çarpmaktadır (örn. Pederson ve ark., 2016; Stoltz ve ark., 2013). Kısacası, olumlu sosyal davranışlar ve saldırganlığın çocuğun cinsiyetine göre incelendiği araştırmalarda sonuçların birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

Kısıtlı sayıdaki çalışma, annelerin bazı demografik özelliklerinin de çocukların sosyal uyumları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Annelerin yaşı, dışa yönelim davranışları kapsamında kavramsallaştırılan

saldırganlığın annenin yaşına göre farklılaşmadığını bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Tuzcuoğlu ve ark., 2019; Yıldızbaş ve Sak, 2020). Bazı çalışmalar ise daha genç annelerin çocuklarının daha çok ilişkisel saldırganlık gösterdiği ve olumlu sosyal davranışlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Görgü, 2015; Karaca ve ark., 2011). İlk çocuklarına daha genç yaşta sahip olan annelerin çocuklarının da orta ya da yüksek düzeyde saldırganlık gelişimi gösterdiği bildirilmiştir (Côté ve ark., 2007; Joussemet ve ark., 2008). Annelerin eğitim düzeyi de çocukların sosyal uyumu ile ilişkilendirilen diğer bir özellik olarak görülmektedir. Öztürker (2014) annelerin eğitim düzeyinin çocukların olumlu sosyal davranışlarında bir farklılaşma ortaya çıkarmadığını raporlarken, Görgü'nün (2015) bulgularına göre anneleri yükseköğretim mezunu olan çocukların sosyal becerileri diğer eğitim grubundaki annelerin çocuklarına göre anlamlı olarak daha yüksektir. Dolayısıyla alanyazın bulguları, çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlık eğilimlerinin annelerin demografik özellikleri ile ilişkisinin net olmadığını göstermektedir.

Ebeveyn amaçları anne babaların çocuklarında görmek istedikleri özellikleri tanımlar (Hastings ve Grusec, 1998). Öyle ki ebeveynler, çocuklarının nasıl ve ne yönde davranması gerektiğine yönelik beklentileri ile çocuklarının bilişsel ve sosyoduygusal becerilerini etkileyen davranışlar sergiler (Goodnow, 1988). Örneğin, bazı ebeveynler çocuklarının emirlere itaat etmesini ve kurallara uymasını bekleyerek, uyma/kabul etme davranışlarını çocuğun özerkliğinden daha öncelikli bir konumda tutarken; bazı ebeveynler çocuklarının kendilerini gerçekleştirmeleri için gerekli alanı sağlamanın ve sosyal beceri kazanımının uyma/kabul etme davranışlarından daha önemli olduğuna inanarak davranırlar (Yağmurlu ve ark., 2009). Ayrıca ebeveynlerin benimsediği ebeveynlik tutumları ve çocuğun yaşamına dahil oluş biçimleri de çocuk yetiştirme hedefleri ile yakından ilişkilidir. Araştırmacılar kontrol ve itaat beklentisini, açıklayıcı bir ebeveynlik tarzını benimseyen ebeveyn davranışlarının aksine, çocuğun olumlu sosyal davranışlar geliştirmesine engel olarak görmektedir (Hoffman, 2001). Birçok çalışma, ebeveynlerin psikolojik kontrolünün, fiziksel cezalandırmayı içeren disiplin yöntemlerinin ve sert ebeveynliğin çocukların duygu ve davranış düzenleme düzeylerini azaltarak daha çok saldırganlık davranışını öngördüğünü göstermiştir (Chang ve ark., 2003, Li ve Chang, 2007, Olson ve ark., 2011). Çocuk yetiştirme pratikleri kapsamında incelenen ebeveyn amaçları aynı zamanda Kağıtçıbaşı'nın (2007) aile modelleri ile bağlantılı olarak özerk ve ilişkisel kültürler bağlamında da çalışılmaktadır. Özellikle bireyci kültürlerde çocuk yetiştiren ebeveynler çocuklarının kendi ayakları üzerinde durmasına ve kendine güvenmesine önem verirken, toplulukçu kültürlerde bu hedef yerini çocukların sorumluluklarını yerine getirmesi ve topluluğa uygun davranmasına bırakabilir (Yağmurlu ve ark., 2005).

Çocuğun Değeri araştırmasında, anne babalar tarafından önemli görülen çocuk davranışları kapsamındaki bulgulara (Kağıtçıbaşı, 2005), ebeveynlerin çocuk yetiştirme hedeflerinin uygulanan duygu sosyalleştirme yöntemleri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir; çünkü ebeveynler benimsedikleri çocuk yetiştirme hedefleri kapsamında çocuklarının duygularına karşılık vermektedir. Dolayısıyla araştırmacılar, çocukların sosyal davranışlarını çocuk yetiştirme pratikleri ve ebeveyn amaçlarını da içeren bütüncül bir yaklaşımla ele almayı önemsemektedir (Yağmurlu ve ark., 2005). Birçok çalışmada, annelerin destekleyici davranışlarının ve çocuklarının davranışlarına verdikleri olumlu geri bildirimlerin çocukların sorumluluk, iş birliği, davranış düzenleme gibi özellikleri ile pozitif yönlü ilişkisine vurgu yapılırken (Ding ve ark., 2012; Narvaez ve ark., 2013) aynı zamanda ebeveynlerin bu davranışlarının çocukların saldırganlıkları ile negatif ilişkili olduğu bildirilmiştir (Chen ve ark., 2002; Huntsinger ve Jose, 2009). Buna rağmen yerel alanyazında çocukların sosyal davranışlarının ebeveyn amaçları ile duygu sosyalleştirme yöntemleri kapsamında incelendiği güncel bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çocuklar olumlu ve olumsuz duygularını sıklıkla davranışları, sözel tepkileri ya da yüz ifadeleri aracılığıyla gösterirler. Alanyazında yer alan çalışmalarda duygu sosyalleştirme; ebeveynlerin çocukların duygu ifadelerine verdikleri tepkileri, ebeveynlerin kendi duygu ifadelerini ve duygu üzerine tartışmalarını kapsayan çok yönlü bir kavram olarak sunulmaktadır (Eisenberg ve ark., 1998). Ebeveynlerin çocukların olumsuz duygularına verdikleri tepkilerin *destekleyici* ve *destekleyici olmayan* olmak üzere iki farklı şekilde olabileceği belirtilmektedir. Destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri *problem odaklı*, *duygu odaklı* ve *kolaylaştırıcı* tepkileri içermektedir. Çocuğun olumsuz duygular yaşamasına sebep olan problemi çözmesinde çocuğa yardımcı olmayı içeren tepkiler problem odaklı, çocuğun yaşadığı olumsuz duygusal deneyimden sonra daha iyi hissetmesini sağlamaya yönelik tepkiler duygu odaklı ve çocuğun olumsuz duygusal deneyim yaşadığı sırada duygularını ifade etmesini sağlamaya yönelik ebeveyn tepkileri de kolaylaştırıcı duygu sosyalleştirme yöntemleridir. Destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkileri ise ebeveynlerin *cezalandırıcı*, *küçümseyici* ve *stres tepkilerini* içermektedir. Ebeveynlerin çocukların olumsuz duygularına maruziyetlerini azaltmak amacıyla verdikleri ceza içeren tepkiler cezalandırıcı, çocuğun sıkıntı içeren duygusal tepkilerini abartılı/fazla bulan tepkiler küçümseyici, çocuk olumsuz duygusunu ifade ettiği zaman ebeveynin sıkıntı yaşaması ebeveynin stres tepkilerini içeren duygu sosyalleştirme yöntemleridir (Eisenberg ve ark., 1998). Bu çalışmada ebeveynlerin destekleyici, diğer bir ifadeyle olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerine odaklanılmıştır.

Alanyazında, çocukların olumsuz duygularına ebeveynler tarafından verilen olumlu ve destekleyici tepkiler çocuklardaki olumlu sosyoduygusal sonuçlarla ilişkilendirilmektedir (örn. Acar Bayraktar ve ark., 2018; Eisenberg ve Fabes, 1994; Eisenberg ve ark., 1996; Rogers ve ark., 2016). Eisenberg ve arkadaşları (1996), çocukların olumsuz duygularına ebeveynler tarafından verilen olumlu ve destekleyici tepkilerin çocukların duygularını ifade etmesini kolaylaştırabileceğini, duygusal uyarılmalarını düzenlemelerine yardım edebileceğini ve uyumlu davranışlar ortaya koymalarına imkân sağlayabileceğini belirtmiştir. Ülkemizde yapılmış bir çalışmada da hem kız hem de erkek çocuklarda destekleyici duygu sosyalleştirme yöntemleri olumlu ebeveynlik davranışları ve çocukların olumlu sosyal davranışı arasındaki ilişkiye aracılık etmiştir (Acar Bayraktar ve ark., 2018). Erken çocukluk dönemindeki çocuklar ve aileleriyle yürütülen boylamsal bir çalışmada ise, ebeveynlerin çocukları üç yaşındayken gösterdikleri duygu odaklı duygu sosyalleştirmeleri, çocuklar beş yaşına geldiğinde daha az saldırganlık davranışını öngörmüştür (Lunkenheimer ve ark., 2020). Bu çalışmalar, ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme pratiklerinin, erken dönemlerden itibaren çocukların sosyoduygusal gelişimine önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Destekleyici duygusal tepkilerin çocuklara olumsuz duygularıyla baş etmelerinde yardım etmesi beklenmektedir. Olumsuz duygusal tepkileri karşısında ebeveyninin olumlu duygu sosyalleştirme tepkileri ile karşılaşan çocuklar duygu, düşünce ve davranışlarını düzenlemede daha başarılı olmakta, fazla duygusal uyarılmadan kaçınmakta ve stresli durumlarla baş etmede ihtiyaç duydukları güveni hissetmektedirler (Eisenberg ve ark., 1998). Ebeveynlerin bu tutumu çocukların daha fazla olumlu sosyal davranış ve daha az saldırgan davranış sergilemesine yardımcı olmaktadır. Çocukların olumsuz duygularına destekleyici bir tutumla yaklaşan ebeveynler çocukların değişken davranışlarına muhtemelen problem ve duygu odaklı tepkilerle yaklaşırlar ve anne babaların bu ilgi ve rehberliği zamanla çocukların duygu düzenleme problemlerini azaltabilir (Rogers ve ark., 2016). Örneğin; Garner ve arkadaşları (2008) annelerin duygular hakkındaki olumlu konuşmalarının çocukların öfkeyi algılama yanlılığı ile negatif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Birçok çalışma ebeveynlerin duygu sosyalleştirme pratikleri ile çocukların sosyoduygusal gelişimlerini ilişkilendirmiştir; ancak ebeveynlerin duygu sosyalleştirme biçimlerini etkileyen ebeveynlik

amaçlarına yönelik görece az araştırmaya rastlanmaktadır (Raval ve ark., 2018). Bu bağlamda mevcut çalışmanın temel amacı ebeveynlerin çocuk yetiştirme hedefleri ile çocukların sosyal uyum davranışları arasındaki ilişkide ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolünün araştırılmasıdır. Bununla birlikte çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlığı çocukların ve annelerin birtakım demografik özelliklerine göre de incelenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Bu çalışmanın örneklemini 4 ile 7 yaş arasında çocuğu olan toplam 231 anne oluşturmuştur. Annelerin %43'ünün (n=100) çocuğu kız, %57'sinin (n=131) çocuğu erkektir. Çocukların yaş ortalaması 5.45'tir (S= 1.24). Yaşları 22 ile 46 arasında değişen (Ort.=34.26, S=4.18) annelerin %12'si ortaokul (n=27), %21'i lise (n=48), %58'i üniversite (n=134) ve %10'u lisansüstü (n=22) mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Çalışmaya katılan annelerden yaş, çocuğun yaşı ve cinsiyeti, annenin eğitim düzeyi gibi demografik özelliklere ilişkin bilgiler bu form aracılığıyla alınmıştır.

Ebeveyn Amaçları Ölçeği: Ebeveyn amaçlarını ölçmek için Ebeveyn Değerleri Sıralaması Ölçeği'nin (Rank Order of Parental Values Scale; Schaefer ve Edgerton, 1985) geliştirilmiş versiyonu kullanılmıştır. Türkçeye uyarlaması Yağmurlu ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan ve 20 maddeden oluşan bu araç “Çok önemli değil”, “Önemli değil”, “Biraz önemli” ve “Çok önemli” olarak değerlendirilen dört dereceli Likert tipi bir ölçektir. Söz konusu ölçek *sosyal beceri hedefi* (Örneğin: “Başka birinin nasıl hissettiğini anlaması”), *kendine yönelme hedefi* (Örneğin: “Bağımsız olması”) ve *uyuma/kabul etme hedefi* (Örneğin: “Ebeveynlere ve diğer büyüklere itaat etmesi) olmak üzere üç alt boyuta sahiptir. Ölçek alt boyutlarından alınan puanlar arttıkça, ebeveynlerin o boyuta ilişkin beklentilerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı alt ölçekler için sırasıyla .80, .75 ve .80 olarak rapor edilmiştir (Yağmurlu ve ark., 2005). Şimdiki çalışmada alt ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ise kendine yönelme hedefi, sosyal beceri hedefi ve uyuma/kabul etme hedefi için sırasıyla .94, .95, .89 olarak hesaplanmıştır.

Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (CCNES): Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını ölçmek amacıyla Fabes ve arkadaşları (1990) tarafından geliştirilen; Yağmurlu ve Altan (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçek *problem odaklı*, *duygu odaklı*, *kolaylaştırıcı*, *cezalandırıcı*, *küçümseyici* ve *stres tepkileri* olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Annelerden on iki farklı senaryoda çocuklarının yaşadığı olumsuz duygulara bu altı tepkiden her birini ne derecede verdiklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Örneğin; “Eğer çocuğum iğneden korkuyor ve iğne olma sırasını beklerken titreyip ağlıyorsa” kullanılan senaryolardan bir tanesidir. Bu senaryoya annenin *cezalandırıcı* (“Ona, kendini toparlamasını yoksa yapmaktan hoşlandığı bir şeye izin vermeyeceğimi söylerim (örneğin televizyon seyretmek gibi)); *kolaylaştırıcı* (“Hissettiği korku hakkında konuşması için çocuğumu cesaretlendiririm.”); *küçümseyici* (“Ona, iğne olmayı büyük bir mesele haline getirmemesini söylerim.”); *stres içeren tepki* (“Ona ağlayarak bizi utandırmamasını söylerim.”); *duygu odaklı* (“İğneden önce ve sonra onu rahatlatırım.”) ve son olarak *problem odaklı* (“Çocuğuma ne yaparsa iğnenin daha az acıtacağını anlatırım (örneğin, kendini kasmaz veya derin nefes alırsa daha az acıyacağı gibi).” tepkiyi ne derece verdiği “Hiç böyle yapmam”dan “Kesinlikle böyle yaparım”a doğru giden beş dereceli Likert tipi ölçek ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, çalışmaya katılan annelerin ayrı ayrı altı duygu sosyalleştirme yöntemlerinden aldıkları puanlar

hesaplanmıştır. Alt boyutlardan alınan puanlar arttıkça ebeveynlerin ilgili duygu sosyalleştirme yöntemlerini daha fazla kullandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu aracın alt ölçeklerini bir araya getirerek olumlu ve olumsuz başa çıkma yöntemleri de oluşturulabilmektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010). Bu çalışmanın amacı kapsamında yalnızca annelerin kullandığı olumlu (destekleyici) duygu sosyalleştirme yöntemlerine odaklanılmıştır.

Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği: Çocukların saldırgan davranış eğilimlerini ölçmek için Ladd ve Profilet (1996) tarafından geliştirilen Ladd ve Profilet Çocuk Davranış ölçeği kullanılmıştır. Kırk dört maddelik bu ölçme aracının Türkçeye uyarlaması Ogelman ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada altı alt boyuttan oluşan söz konusu ölçeğin sadece yedi maddelik *saldırganlık* alt boyutu (Örneğin: “Diğer çocuklarla dövüşür.”) kullanılmıştır. “Uygun değil”, “Bazen uygun” ve “Tamamen uygun” olmak üzere üç derecede değerlendirilen ölçek alt boyutundan yüksek puan alındığında, çocukların saldırganlık eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı uyarlama çalışmasında .78 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır.

Güçler ve Güçlükler Ölçeği (PHDS): Goodman (1977) tarafından geliştirilen Güçler ve Güçlükler Ölçeği (Strenght- Difficulties Questionnaire) beş alt boyuttan (duygusal sorunlar, davranış sorunları, hiperaktivite, akran sorunları ve olumlu sosyal davranış) oluşmaktadır. Söz konusu araç çocuk ve ergenler ile ilgili ebeveynlerden ya da öğretmenlerden ölçüm almak için geliştirilmiş olup Türkçeye uyarlaması Güvenir ve arkadaşları (2008) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Güçler ve Güçlükler Ölçeği’nin anneden bildirim alınan beş maddelik *olumlu sosyal davranış* alt ölçeği kullanılmıştır. Güçler ve Güçlükler Ölçeği’nin olumlu sosyal davranış alt ölçeğinde “Diğer çocuklarla kolayca paylaşır (yiyecek, oyuncak, kalem vs.)”, “Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur” gibi maddeler yer almaktadır. “Doğru değil”, “Kısmen doğru” ve “Kesinlikle doğru” olmak üzere üç derecede puanlanan ölçekten alınan yüksek puan çocuğun olumlu sosyal davranış eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .72 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Çalışma için gerekli olan etik kurul izni Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 30.03.2021 tarihli 45069 protokol numarası ile alınmıştır. Veriler çevrim içi yöntemle toplanmıştır. Çeşitli sosyal medya platformlarından çalışmanın amacı duyurularak, katılım sağlamak isteyen annelere ulaşılmıştır. Çevrim içi ortamda ölçekleri doldurmaya başlamadan önce katılımcıların gönüllü olarak çalışmaya katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Veri toplama işlemi yaklaşık olarak dört haftada tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizlere hazır hale getirilmesi için SPSS 20 paket programı yardımı ile öncelikle veri temizliği yapılmıştır. Ulaşılan 252 annenin 21’i yürütülen tekli uç değer analizi sonrası Z puanı ± 3.29 aralığında olmadığından veri setine dahil edilmemiştir. Geriye kalan 231 katılımcının verileri üzerinden yürütülen analizlerde ilk olarak normallik varsayımı sınanmış ve değişkenlerin çarpıklık basıklık değerleri incelenmiştir. İlgili değerler ± 7 ’den küçük olduğundan, çarpıklık basıklık değerlerinin kabul edilebilir sınırlarda olduğu düşünülmüştür (West ve ark., 1995). Ardından tüm değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yürütülerek raporlanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlığının çocukların ve annelerin bazı özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ilgili analizler yürütülerek raporlanmıştır. Son olarak, ebeveyn

amaçları ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlıkları arasındaki ilişkide ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolünün olup olmadığı Lisrel 8.51 programı ile Yapısal Eşitlik Modellemesi yürütülerek incelenmiştir.

Bulgular

Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri

Araştırma değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler (N=231)

Değişkenler	Min.	Mak.	Ort.	S	Çarpıklık	Basıklık
Kendine Yönelme Hedefi	7	28	24.73	4.95	-2.38	5.47
Uyma/kabul etme Hedefi	6	24	19.52	4.23	-1.54	2.45
Sosyal Beceriler Hedefi	8	32	28.46	5.67	-2.46	5.88
Problem Odaklı Tepkiler	11	45	36.67	5.46	-1.50	4.17
Duygu İfadesini Kolaylaştırıcı Tepkiler	11	45	34.13	7.09	-.63	.19
Duyguya Odaklı Tepkiler	13	45	37.67	5.91	-1.20	2.10
Olumlu Sosyal Davranışlar	6	15	12.67	1.99	-1.21	1.69
Saldırganlık	7	21	8.31	2.46	3.44	6.24

Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Çalışmanın tüm değişkenleri arasındaki ilişkiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Kendine Yönelme Hedefi	-							
2. Uyma/Kabul Etme Hedefi	.70***	-						
3. Sosyal Beceriler Hedefi	.89***	.84***	-					
4. Problem Odaklı Tepkiler	.23***	.14*	.20**	-				
5. Duygu İfadesini Kolaylaştırıcı Tepkiler	.22***	.07	.18**	.57***	-			
6. Duyguya Odaklı Tepkiler	.27***	.23***	.24***	.81***	.58***	-		
7. Olumlu Sosyal Davranışlar	.13	.08	.12	.28***	.18**	.29***	-	
8. Saldırganlık	-.16*	-.15*	-.16*	-.28***	-.15*	-.23***	-.18**	-

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 2’de görüldüğü üzere, çocuğun uyumunu ifade eden olumlu sosyal davranışlar ve saldırganlık ($r = -.18$, $p < .01$) arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle çocukların

olumlu sosyal davranışları arttıkça saldırganlığı azalmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkenlerinin diğer değişkenlerle ilişkileri incelendiğinde, olumlu sosyal davranışlar ebeveynlerin problem odaklı tepkileri ($r=.28, p<.001$), duygu ifadesini kolaylaştırıcı tepkileri ($r=.18, p<.01$) ve duyguya odaklı tepkileri ($r=.29, p<.001$) ile pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkilidir. İlişkilerin düzeyine göre annelerin olumlu duygu sosyalleştirme tepkileri arttıkça çocuğun olumlu sosyal davranışları artmaktadır. Olumlu sosyal davranışlar ile ebeveynlerin amaçları arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Çocukların saldırganlığı, ebeveynlerin duygu sosyalleştirmeye yönelik gösterdikleri problem odaklı tepkiler ($r=-.28, p<.001$), duygu ifadesini kolaylaştırıcı tepkiler ($r=-.15, p<.05$) ve duyguya odaklı tepkiler ($r=-.23, p<.001$) ile negatif yönlü düşük düzeyde ilişkilidir. Annelerin olumlu duygu sosyalleştirme düzeyi arttıkça çocuğun saldırganlığı azalmaktadır. Bununla birlikte çocukların saldırganlığı, ebeveynlerin kendine yönelme ($r=-.16, p<.05$), uyma/kabul etme ($r=-.15, p<.05$) ve sosyal beceriler hedefi ($r=-.16, p<.05$) ile düşük düzeyde negatif yönlü ilişkili bulunmuştur. Annelerin çocuk yetiştirme hedefleri arttıkça, çocukların saldırganlık düzeyi azalmaktadır.

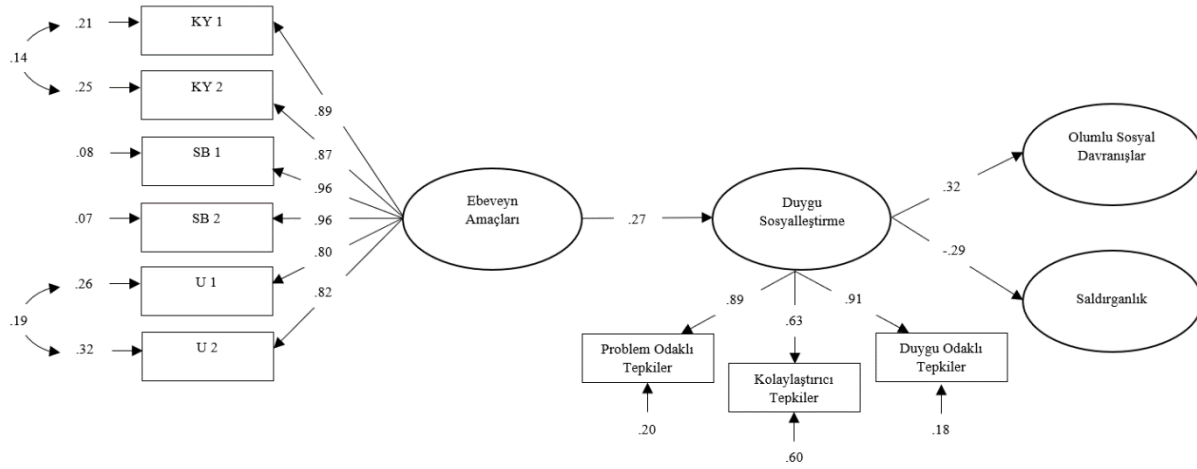
Çocuğun Uyumunun Bazı Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi

Çalışma kapsamında çocuğun olumlu sosyal davranışları ve saldırganlığı, çocuğa ve anneye ilişkin bazı demografik özellikler açısından incelenmiştir. Yürütülen bağımsız t test sonuçlarına göre, çocuğun olumlu sosyal davranışları [$t(229) = -.47, p>.05$] ve saldırganlık düzeyi [$t(229) = -.71, p>.05$] çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmazken; Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi sonuçlarına göre çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlık eğilimi annenin yaşı ile ilişkilidir. Annenin yaşı arttıkça çocukların olumlu sosyal davranışları ($r = .18, p<.05$) artmakta; saldırganlık eğilimleri ($r = -.20, p<.05$) ise azalmaktadır. Çocukların uyumunun annelerin eğitim düzeyine (ilkokul-ortaokul, lise, üniversite, lisansüstü olmak üzere) göre farklılaşıp farklılaşmadığı da tek yönlü varyans analizi (ANOVA) incelenmiş, olumlu sosyal davranışların [$(F(3,227) = .66, p>.05)$], ve saldırganlık eğiliminin [$(F(3,227) = .42, p>.05)$], annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin Olumlu Duygu Sosyalleştirmesinin Aracı Etki Rolüne İlişkin Bulgular

Yapısal eşitlik modellemesi ile yürütülen aracılık analizi sonuçları Şekil 1’de verilmiştir. İlk olarak, oluşturulan parseller aracılığı ile gizil değişkenlerin tanımlanmasını ifade eden ölçüm modelinin analizi yapılmıştır. Bu modelde ebeveyn amaçları değişkeni seçkisiz olarak oluşturulan altı parsel ile temsil edilirken, annelerin duygu sosyalleştirme yöntemleri problem odaklı tepkiler, kolaylaştırıcı tepkiler ve duygu odaklı tepkiler olmak üzere üç alt boyut ile temsil edilmiştir. Çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlıkları ise doğrudan kendileri olmak üzere modelde yer almıştır. Uyum iyiliği indekslerinin tümü kabul sınırları içerisinde olduğundan ($\chi^2 [38, N=231] = 80.18, \chi^2/df = 2.11, RMSEA = .06, GFI = .94, AGFI = .90, CFI = .98$), ölçüm modeli desteklenmiş ve ardından yapısal eşitlik modellemesi ile aracı etki analizi yapılmıştır. Aracı etki analizinde ilk olarak; ebeveyn amaçları ile çocukların saldırgan ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkinin tamamen ebeveynlerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri aracılığıyla açıklandığı tam aracılık test edilmiştir. Tam aracılık analizlerinin sonuçlarına göre, verilerin modele iyi uyum gösterdiği ve yapısal eşitlik modeli uyum indekslerinin ($\chi^2 [41, N=231] = 84.75, \chi^2/df = 2.06, RMSEA = .06, GFI = .94, AGFI = .90, CFI = .98$) kabul edilebilir sınırlarda olduğu görülmüştür. Ardından, kısmi aracılığı test etmek için ebeveyn amaçlarından saldırgan ve olumlu sosyal davranışa doğrudan giden yollar modele eklenmiştir ($\chi^2 [39, N=231] = 82.33, \chi^2/df = 2.11, RMSEA = .07, GFI = .94, AGFI = .90, CFI = .98$). Analiz sonuçları, kısmi aracı modelde ebeveyn amaçlarından saldırgan ($t = -1.48; p > .05$) ve olumlu sosyal davranışa ($t = .71; p > .05$) eklenen doğrudan yolların istatistiksel olarak anlamlı

olmadığını ve bu yolların eklenmesinin modelin χ^2 değerinde anlamlı bir düşüşe yol açmadığını göstermiştir ($\chi^2 (2) = 2.42, p > .05$). Özetle, annelerin amaçları ve çocukların uyum davranışları arasındaki ilişkiye, annelerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin tam aracı etkisinin olduğu görülmektedir. Ebeveyn amaçları olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri varyansının %7'sini açıklarken; olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri çocukların olumlu sosyal davranışlarının %10'unu ve saldırganlık eğilimlerinin %8'ini açıklamaktadır. Ebeveyn amaçları pozitif yönde yordadığı ($r=.27, p<.05$) annelerin kullandıkları olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri yoluyla, çocukların olumlu sosyal davranışlarını ($r=.32, p<.05$) pozitif yönde; çocukların saldırganlık eğilimlerini ($r=-.29, p<.05$) ise negatif yönde yordamıştır.

Şekil 1. Olumlu Duygu Sosyalleştirme Yöntemlerinin Ebeveyn Amaçları ve Çocukların Uyum Davranışları Arasındaki İlişkide Aracı Etki Rolü

Not: KY: Kendine Yönelme Hedefi, SB: Sosyal Beceri Hedefi, U: Uyma/Kabul Etme Hedefi

Tartışma

Bu çalışmada ebeveynlerin çocuk yetiştirme hedefleri ile çocukların uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlerin kullandıkları olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolü incelenmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi ile gerçekleştirilen analizlerde önerilen modelin elde edilen sonuçlar ile uyumlu olduğu görülmüştür. Buna göre; ebeveynlerin çocuk yetiştirme hedeflerinin çocukların saldırgan ve olumlu sosyal davranışları üzerindeki etkisinde, annelerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin tam aracı rolünün olduğu bulunmuştur. Ek olarak, çocukların uyumu kapsamında değerlendirdiğimiz olumlu sosyal davranış ve saldırganlığın çocuğun cinsiyetine dayalı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Öncelikle, çocukların sosyal davranışlarının cinsiyetine göre incelendiği analizlerde, mevcut örneklemde kız ve erkek çocuklar arasında olumlu sosyal davranış konusunda farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur. Bu bulgularla alanyazında yer alan bir bölüm araştırmanın desteklendiği görülmüştür (Benenson ve ark., 2007; Cauley ve Tyler, 1989; Cowell ve ark., 2017; Ilari ve ark., 2019). Öte yandan; olumlu sosyal davranışta cinsiyete dayalı farklılaşmanın olmadığı yönündeki bulgumuz, pek çok çalışmada görülen kız çocukların olumlu sosyal davranışlarının erkek çocuklarına kıyasla daha yüksek olduğu yönündeki bulgularla da çelişmektedir (Gummerum ve ark., 2010; Ongley ve ark., 2014; Romano ve ark.,

2005; Yağmurlu ve Sanson, 2009). Bu çalışmada çocukların olumlu sosyal davranışlarına ilişkin ölçümler annelerin bildirimleri ile elde edilmiştir. Çok boyutlu bir sosyal davranış olarak değerlendirebileceğimiz olumlu sosyal davranıştaki cinsiyete dayalı farklılaşmaları daha iyi anlamak için gelecek çalışmalarda farklı kaynaklardan (çocuğun öğretmeni, kendisi, akranı gibi) da bilgi edinmek faydalı olabilir.

Benzer şekilde, mevcut örnekleme çocukların saldırgan davranışları konusunda da cinsiyete dayalı bir farklılaşma bulunmamıştır. Bu bulgumuz, erkek çocukların saldırgan davranışlarının kız çocuklardan daha yüksek olduğunu gösteren (Malti ve ark., 2010; Romano ve ark., 2005; Stone ve ark., 2014) çalışmalarla çelişiyor olsa da kız ve erkek çocukların saldırgan davranışlarında farklılık bulmayan araştırma bulguları ile aynı doğrultudadır (ör. Pederson ve ark., 2016; Stoltz ve ark., 2013). Çeşitli alt boyutlarda değerlendirilen saldırganlığın farklı türlerinin de dahil edildiği çalışmalar, küçük çocuklarda saldırganlıktaki cinsiyete dayalı farklılıklar konusunda daha detaylı bir tablo sunmaktadır. Bu nedenle ilişkisel saldırganlık gibi daha dolaylı yollardan gösterilen saldırganlık alt türlerinin kızlarda, fiziksel saldırganlık gibi doğrudan gösterilen alt türlerin ise erkeklerde daha fazla görüldüğünü saptayan önceki çalışma bulguları dikkate alınmalıdır (Björkqvist, 2018; Bowie, 2007). Ek olarak, güncel çalışmalarda çocukların sosyal davranışlarındaki cinsiyet farkları incelenirken, anne ve babaların aynı cinsiyetteki ya da farklı cinsiyetteki çocuklarıyla olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan davranış farklarının ele alındığı görülmektedir (Baiocco ve ark., 2018; Gryczkowski ve ark., 2018; Mesman ve Groeneveld, 2018). Örneğin babaların kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarına daha fazla fiziksel kontrol uyguladığı ve bunun da gelecek yıllarda erkek çocuklarının artan saldırganlığını öngördüğü bildirilmiştir (Endendijk ve ark., 2017). Dolayısıyla çocukların sosyoduygusal gelişimlerinde cinsiyetlerine göre ortaya çıkan farklı davranışların, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin karşılıklı etkisiyle birlikte incelenmesi daha ayrıntılı ve tutarlı sonuçların elde edilmesini sağlayabilir.

Çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırganlık eğilimlerinin annelerin yaşına göre incelendiği analizler, genç annelerin çocuklarının saldırganlık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Alanyazında, genç ebeveynlerin daha katı disiplin yöntemlerini benimsediği ve bu pratiklerin yaşla birlikte yerini hoşgörü bir ebeveynlik biçimine bıraktığı yönünde bulgular yer almaktadır (Ayyıldız, 2005; Dursun, 2010). Genç ebeveynlerin kullandığı bu sert yöntemler çocukların sosyalleştirilme deneyimlerinin de daha olumsuz olmasına yol açarak çocukların saldırganlık eğiliminin artmasına neden olmuş olabilir. Yine de bazı araştırmacılar genç ailelerin daha az otoriter ve daha az kural koyan bir biçimi benimsemiş olabileceğini bildirdiğinden (Kaya, 2010), disiplinden yoksun bırakılan çocukların saldırganlık eğiliminin artacağı da düşünülebilir. Bu nedenle ilgili sonuç yorumlanırken daha fazla çalışma sonucu göz önünde bulundurulmalıdır. Annelerin eğitim düzeyi ise, bazı çalışmalarla benzer olarak (örn. Topaloğlu, 2013), bu çalışmada da çocukların olumlu sosyal davranış ve saldırganlık eğilimlerini farklılaştırmamıştır. Alanyazında öğretmenlerin bildirimine dayalı bazı çalışmalarda eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarının daha sosyal davranışlar gösterdiği raporlanmış olsa da (örn. Kerestes, 2006), sonuçlarımızdaki bu farklılık ölçeklerin uygulandığı örneklemden kaynaklanıyor olabilir.

Test edilen aracılık analizi sonuçlarımız değerlendirildiğinde, ilk olarak, annelerin çocuk yetiştirme hedefleri, kullandıkları olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerini pozitif yönde yordamıştır. Ebeveynler çocuk yetiştirme hedefleri doğrultusunda çocuklarının olumsuz duygularına karşılık verirler (Kağıtçıbaşı, 2005). Bu açıdan değerlendirildiğinde, annelerin çocuk yetiştirme hedeflerinin (sosyal becerileri, kendine yönelme ve uyma/kabul etme hedefleri) olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri ile pozitif yönde ilişkili olması beklendik bir bulgudur. Diğer bir ifadeyle anneler, hangi çocuk yetiştirme hedefini benimsemiş olursa olsun, olumlu duygu sosyalleştirme hedeflerini kullanarak çocuklarında görmek istedikleri

davranışlara katkı sunarlar. Bununla birlikte gelecek çalışmalarda, ebeveynlerin çocuk yetiştirme hedeflerine göre daha çok hangi duygu sosyalleştirme yöntemsini kullandıklarını anlamak için farklı analiz yöntemleri kullanılabilir. Çalışmada annelerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemleri çocukların olumlu sosyal davranışlarını pozitif yönde, saldırgan davranışlarını ise negatif yönde yordamıştır. Alanyazındaki bulgularla paralellik gösteren bu sonuca göre (Acar Bayraktar ve ark., 2018; Eisenberg ve Fabes, 1994; Eisenberg ve ark., 1996; Rogers ve ark., 2016), çocukların olumsuz duygusal deneyimlerinde annelerin kullandığı destekleyici duygu sosyalleştirme yöntemleri çocukların saldırgan davranışlarını azaltmakta, olumlu sosyal davranışlarını ise artırmaktadır. Destekleyici duygu sosyalleştirme yöntemlerini kullanan ebeveynlerin çocuklarının duygu, düşünce ve davranışlarını düzenlemede başarılı olabilecekleri sıklıkla belirtilmektedir (Eisenberg ve ark., 1998). Birçok kültürde benzer olarak; ebeveynlerin çocuklarını destekleyen tavırları, sıcaklığı ve yakınlığının çocukların duygu ve davranış düzenleme becerilerini artırdığı bilinmektedir (Luo ve ark., 2013). Bunun yanı sıra destekleyici duygu sosyalleştirme yöntemleri, duygularını daha doğru ifade etme, duygusal durumlarını paylaşma ve kendilerini güvende hissetmelerinde çocuklara rehberlik etmektedir (Kılıç, 2015). Bu beceriler çocukların özellikle akranları ile olan ilişkilerinde gözlenebilir hale gelmektedir. Duygularını anlayan ve ifade edebilen çocuklarda daha çok toplum yanlısı sosyal davranış gözlenirken (Graziano ve Garcia, 2016); duygularını düzenlemeyen çocuklarda içe çekilme, depresif belirtiler ve saldırganlık ortaya çıkabilir (Calkins ve ark., 2019). Bu yönüyle olumlu duygu sosyalleştirme biçimlerini kullanan ebeveynler çocukları için aynı zamanda olumlu rol model olmaktadır. Sıkıntılı ve mutsuz olduğunda ebeveynlerinden olumlu duygusal tepkiler gören çocuğun diğerlerine zarar vermemek adına daha az saldırgan davranırken daha fazla olumlu sosyal davranış sergilemesi beklendik bir bulgudur. Özetle, yapısal eşitlik modellemesi analizlerimiz annelerin çocuk yetiştirme hedeflerinin, olumlu duygu sosyalleştirme pratiklerini etkileyerek çocukların sosyoduygusal gelişimlerinde önemli değişikliklerle sonuçlandığına dikkat çekmektedir. Bu bulgu genel olarak alanyazını destekler niteliktedir.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da birtakım sınırlılıkları vardır. Bunlardan ilki ebeveynlere ilişkin ölçümlerin sadece annelerden alınmasıdır. Babaların duygu sosyalleştirme yöntemlerinin ve ebeveyn olarak amaçlarının da dahil edildiği yeni araştırmalar çocukların uyumu üzerinde ebeveynlerin rolü ile ilgili daha detaylı bir tablo sunabilir. Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı çocukların uyum becerilerini değerlendirmek için alınan olumlu sosyal davranış ve saldırganlık ölçümlerinin annelerden alınmasıdır. Bu ölçekler üzerinde anneler sosyal olarak arzu edilir yanıtlar vermiş olabilir. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda, çocukların uyumu ile ilgili ölçümler doğrudan çocukların kendilerinden ya da akranlarından alınabilir. Son olarak, bu çalışma kesitsel bir çalışmadır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme amaçlarının ve duygu sosyalleştirme yöntemlerinin uzun dönemde boylamsal olarak incelendiği çalışmalar önerilen model ile ilgili nedensel ilişkiler kurulmasını sağlayabilir.

Sınırlılıklarının yanında çalışmanın güçlü yanlarından da bahsetmek faydalı olacaktır. Ülkemizde okul öncesi dönemde ebeveyn amaçları ile çocukların uyum becerileri arasındaki ilişkide ebeveynlerin kullandığı duygu sosyalleştirme yöntemlerinin aracı rolü bildiğimiz kadarıyla ilk kez bu çalışma ile incelenmiştir. Bu özelliği ile bu alanda yürütülecek gelecek çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Okul öncesi örnekleme test edilen bu model, ebeveynlerin kullandığı olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerinin çocukların olumlu sosyal davranışlarını artırırken, saldırgan davranışlarını azalttığını göstermiştir. Bu bulgu ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme yöntemlerini geliştirmeyi amaçlayan ebeveyn eğitim programlarının faydalı olacağına işaret etmektedir. Çocukları olumsuz bir duygusal durumda iken ebeveynlerin verebileceği yapıcı duygu sosyalleştirme tepkileri çocukların uyum becerilerinin erken dönemde olumlu yönde geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple, okullarda rehberlik merkezleri ile iş birliği içinde yürütülecek eğitimlerde, ebeveyn amaçlarının, çocuk yetiştirme

biçimlerinin ve olumlu duygu sosyalleştirme pratiklerinin kültürel değerleri de kapsayacak şekilde düzenlenmesi önemli görülmektedir.

Kaynaklar

- Acar-Bayraktar A. V., Çakmak Z. ve Sarıtaş-Atalar D. (2018). Parenting and children's prosocial and problem behaviors in middle childhood: The role of Turkish mothers' emotion socialization practices. *Social Development*, 28, 333–346. <https://doi.org/10.1111/sode.1234>
- Altay, F. B. ve Güre, A. (2012). Relationship among the Parenting Styles and the Social Competence and Prosocial Behaviors of the Children Who are Attending to State and Private Preschools. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(4), 2712-2718.
- Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak İl Merkezinde 0-6 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Bacanlı, H. ve Erdoğan, F. (2003). Adaptation of the matson evaluation of social skills with youngsters (MESSY) to Turkish. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(2), 368–379.
- Baiocco, R., Carone, N., Ioverno, S. ve Lingiardi, V. (2018). Same-sex and different-sex parent families in Italy: Is parents' sexual orientation associated with child health outcomes and parental dimensions?. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 39(7), 555-563. Doi: 10.1097/DBP.0000000000000583
- Benenson, J. F., Pascoe, J. ve Radmore, N. (2007). Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior*, 28(3), 168-175. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2006.10.003>
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology*, 19, 39-42. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.030>
- Bowie, B. H. (2007). Relational aggression, gender, and the developmental process. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 20(2), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2007.00092.x>
- Calkins, S. D., Dollar, J. M. ve Wideman, L. (2019). Temperamental vulnerability to emotion dysregulation and risk for mental and physical health challenges. *Development and Psychopathology*, 31(3), 957- 970. Doi: 10.1017/S0954579419000415
- Cauley, K. ve Tyler, B. (1989). The relationship of self-concept to prosocial behavior in children. *Early Childhood Research Quarterly*, 4(1), 51-60. [https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(89\)90064-1](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(89)90064-1)
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A. ve McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, 17(4), 598. Doi: 10.1037/0893- 3200.17.4.598
- Chen, X., Chen, H., Wang, L. ve Liu, M. (2002). Noncompliance and child-rearing attitudes as predictors of aggressive behaviour: A longitudinal study in Chinese children. *International Journal of Behavioral Development*, 26(3), 225-233. <https://doi.org/10.1080/01650250143000012>
- Connor, D. F. (2002) *Aggression and Antisocial Behaviour in Children and Adolescents: Research and Treatment*. The Guilford Press. New York, NY, USA.

- Côté, S., Vaillancourt, T., Barker, E. D., Nagin, D. S. ve Tremblay, R. E. (2007). The joint development of physical and indirect aggression: Predictors of continuity and change during childhood. *Development and Psychopathology*, 19, 37– 55. Doi:10.1017/S0954579407070034
- Cowell, J. M., Lee, K., Malcolm-Smith, S., Selcuk, B., Zhou, X. ve Decety, J. (2017). The development of generosity and moral cognition across five cultures. *Developmental Science*, 20(4), e12403. Doi: 10.1111/desc.12403
- Crick, N. R., Casas, J. F. ve Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33(4), 579. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.4.579>
- Crick, N. R. (1996). The role of overt aggression, relational aggression, and prosocial behavior in the prediction of children's future social adjustment. *Child Development*, 67(5), 2317-2327. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01859.x>
- Cummings, E. M., Davies, P. T. ve Simpson, K. S. (1994). Marital conflict, gender, and children's appraisals and coping efficacy as mediators of child adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8(2), 141. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.8.2.141>
- Ding, Y. H., Xu, X., Wang, Z. Y., Li, H. R. ve Wang, W. P. (2012). Study of mother–infant attachment patterns and influence factors in Shanghai. *Early Human Development*, 88(5), 295-300. Doi: 10.1016/j.earlhumdev.2011.08.023
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. ve Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9, 241–273. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0904_1
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Murphy, B. C. (1996). Parents' Reactions to Children's Negative Emotions: Relations to Children's Social Competence and Comforting Behavior, *Child Development*, 67(5). Doi: 10.1111/1467-8624.00037
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1994). Mothers' reactions to children's negative emotions: Relations to children's temperament and anger behavior. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 138-156.
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., van der Pol, L. D., van Berkel, S. R., Hallers-Haalboom, E. T., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Mesman, J. (2017). Gender differences in child aggression: Relations with gender-differentiated parenting and parents' gender-role stereotypes. *Child Development*, 88(1), 299-316.
- Fabes, R. A., Eisenberg, N. ve Bernzweig, J. (1990). The coping with children's negative emotions scale: Procedures and scoring. Available from authors. Arizona State University, 10, J002v34n03_05.
- Garner, P. W., Dunsmore, J. C. ve Southam-Gerrow, M. (2008). Mother–child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00424.x>
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586. Doi: 10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x
- Goodnow, J. J. (1988). Parents' ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology. *Child development*, 286-320. <https://doi.org/10.2307/1130312>

- Görgü, E. (2015). *Okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerinin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Graziano, P. A. ve Garcia, A. (2016). Attention-deficit hyperactivity disorder and children's emotion dysregulation: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 46, 106-123. Doi: 10.1016/j.cpr.2016.04.011
- Gryczkowski, M., Jordan, S. S. ve Mercer, S. H. (2018). Moderators of the relations between mothers' and fathers' parenting practices and children's prosocial behavior. *Child Psychiatry & Human Development*, 49(3), 409-419. Doi: 10.1007/s10578-017-0759-3
- Gummerum, M., Hanoch, Y., Keller, M., Parsons, K. ve Hummel, A. (2010). Preschoolers' allocations in the dictator game: The role of moral emotions. *Journal of Economic Psychology*, 31(1), 25-34. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2009.09.002>
- Güvenir, T., Özbek, A., Baykara, B., Arkar, H., Şentürk, B. ve İncekaş, S. (2008). Güçler ve güçlükler anketi'nin (gga) Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 15, 65-74.
- Hastings, P. D. ve Grusec, J. E. (1998). Parenting goals as organizers of responses to parent-child disagreement. *Developmental Psychology*, 34(3), 465. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.3.465>
- Hay, D. F., Payne, A. ve Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of child psychology and psychiatry*, 45(1), 84-108. Doi: 10.1046/j.0021-9630.2003.00308.x
- Hay, D. F. ve Pawlby, S. (2003). Prosocial development in relation to children's and mothers' psychological problems. *Child Development*, 74(5), 1314-1327. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00609>
- He, J., Koot, H. M., Buil, J. M. ve Van Lier, P. A. (2018). Impact of low social preference on the development of depressive and aggressive symptoms: Buffering by children's prosocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46(7), 1497-1507. <https://doi.org/10.1007/s10802-017-0382-6>
- Hoffman, M. L. (2001). Toward a comprehensive empathy-based theory of prosocial moral development. A. C. Bohart ve D. J. Stipek (Eds.), *Constructive & Destructive Behavior: Implications for Family, School, & Society* (pp. 61-86). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10433-003>
- Huntsinger, C. S. ve Jose, P. E. (2009). Relations among parental acceptance and control and children's social adjustment in Chinese American and European American families. *Journal of Family Psychology*, 23(3), 321. <https://doi.org/10.1037/a0015812>
- Ilari, B., Perez, P., Wood, A. ve Habibi, A. (2019). The role of community-based music and sports programmes in parental views of children's social skills and personality. *International Journal of Community Music*, 12(1), 35-56.
- Jones, D. J., Forehand, R., Brody, G. ve Armistead, L. (2002). Psychosocial adjustment of African American children in single-mother families: A test of three risk models. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 105-115. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00105.x>

- Joussemet, M., Vitaro, F., Barker, E. D., Côté, S., Nagin, D. S., Zoccolillo, M. ve Tremblay, R. E. (2008). Controlling parenting and physical aggression during elementary school. *Child Development*, 79(2), 411-425. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01133.x>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, Self, and Human Development Across Cultures, Theory and Applications* (2nd ed.). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kağıtçıbaşı, C. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 403-422. <https://doi.org/10.1177/0022022105275959>
- Karaca, N. H., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 4(2), 65-76.
- Kaya, A. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının kişilik özelliklerine göre değişkenliğinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Keresteş, G. (2006). Children's aggressive and prosocial behavior in relation to war exposure: Testing the role of perceived parenting and child's gender. *International Journal of Behavioral Development*, 30(3), 227-239. <https://doi.org/10.1177/0165025406066756>
- Kılıç, S. (2015). Emotional competence and emotion socialization in preschoolers: The viewpoint of preschool teachers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(4). Doi: 10.12738/estp.2015.4.2529
- Ladd, G. W. ve Profilet, S. M. (1996). The Child Behavior Scale: A teacher-report measure of young children's aggressive, withdrawn, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32(6), 1008. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.32.6.1008>
- Li, H. ve Chang, L. (2007). Paternal harsh parenting in relation to paternal versus child characteristics: The moderating effect of paternal resemblance belief. *Acta Psychologica Sinica*, 39(3), 495-501.
- Lunkenheimer, E., Hamby, C. M., Lobo, F. M., Cole, P. M. ve Olson, S. L. (2020). The role of dynamic, dyadic parent-child processes in parental socialization of emotion. *Developmental Psychology*, 56(3), 566. <https://doi.org/10.1037/dev0000808>
- Luo, R., Tamis-LeMonda, C. S. ve Song, L. (2013). Chinese parents' goals and practices in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 843-857. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.08.001>
- Malti, T., Perren, S. ve Buchmann, M. (2010). Children's peer victimization, empathy, and emotional symptoms. *Child Psychiatry & Human Development*, 41(1), 98-113. Doi: 10.1007/s10578-009-0155-8
- McMahon, R. J. ve Forehand, R. L. (2005). *Helping the noncompliant child: Family-based treatment for oppositional behavior*. Guilford Press.
- Mesman, J. ve Groeneveld, M. G. (2018). Gendered parenting in early childhood: Subtle but unmistakable if you know where to look. *Child Development Perspectives*, 12(1), 22-27. <https://doi.org/10.1111/cdep.12250>
- Mitrofan, O., Paul, M. ve Spencer, N. (2009). Is aggression in children with behavioural and emotional difficulties associated with television viewing and video game playing? A systematic

- review. *Child: Care, Health and Development*, 35(1), 5-15. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2008.00912.x>
- Narvaez, D., Gleason, T., Wang, L., Brooks, J., Lefever, J. B., Cheng, Y. ve Centers for the Prevention of Child Neglect. (2013). The evolved development niche: Longitudinal effects of caregiving practices on early childhood psychosocial development. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 759-773. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.07.003>
- Ogelman, H. G., Körükçü, Ö., Sarıkaya, H. E., Güngör, H. ve Ersan, C. (2015). Ladd ve profilet çocuk davranış ölçeği, akran şiddetine maruz kalma ölçeği ve resimli sosyometri ölçeği'nin dört yaş Türk çocukları için geçerlik güvenirlik çalışmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 109-129.
- Olson, S. L., Lopez-Duran, N., Lunkenheimer, E. S., Chang, H. ve Sameroff, A. J. (2011). Individual differences in the development of early peer aggression: Integrating contributions of self-regulation, theory of mind, and parenting. *Development and Psychopathology*, 23(1), 253- 266. Doi: 10.1017/S0954579410000775
- Ongley, S. F., Nola, M. ve Malti, T. (2014). Children's giving: Moral reasoning and moral emotions in the development of donation behaviors. *Frontiers in Psychology*, 5, 458. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00458>
- Öztürker, B. (2014). *6 yaş çocuklarının olumlu sosyal davranışları ile anne ve öğretmen özgeciliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Padilla-Walker, L. M. ve Carlo, G. (2014). The study of prosocial behavior: Past, present, and future. In L. M. Padilla-Walker ve G. Carlo (Eds.), *Prosocial development: A multidimensional approach* (ss.3-16). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199964772.003.0001>
- Pederson, C. A., Rathert, J. L., Fite, P. J., Stoppelbein, L. ve Greening, L. (2016). The role of parenting styles in the relation between functions of aggression and internalizing symptoms in a child psychiatric inpatient population. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 819-829. <https://doi.org/10.1007/s10578-015-0614-3>
- Profeta, Y. (2002) *Çocuğun Davranış Problemleri ile Ebeveyn Çatışmasını Algılayışı Arasındaki İlişki*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Raval, V. V., Li, X., Deo, N. ve Hu, J. (2018). Reports of maternal socialization goals, emotion socialization behaviors, and child functioning in China and India. *Journal of Family Psychology*, 32(1), 81. <https://doi.org/10.1037/fam0000336>
- Rogers, M. L., Halberstadt, A. G., Castro, V. L., McCormack, J. K. ve Garrett-Peters, P. (2016). Maternal emotion socialization differentially predicts third-grade children's emotion regulation and lability. *Emotion*, 16, 280-291. <https://doi.org/10.1037/emo0000142>
- Romano, E., Tremblay, R. E., Boulerice, B. ve Swisher, R. (2005). Multilevel correlates of childhood physical aggression and prosocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(5), 565-578. Doi: 10.1007/s10802-005-6738-3
- Schaefer, E. S. ve Edgerton, M. (1985). Maternal Infancy Predictors of School Adaptation of Low-Income Children. *Society for Research in Child Development-SRCD*, 19.

- Shook, S. E., Jones, D. J., Forehand, R., Dorsey, S. ve Brody, G. (2010). The mother–coparent relationship and youth adjustment: A study of African American single-mother families. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 243. <https://doi.org/10.1037/a0019630>
- Stoltz, S., van Londen, M., Deković, M., Prinzie, P., de Castro, B. O. ve Lochman, J. E. (2013). Simultaneously testing parenting and social cognitions in children at-risk for aggressive behavior problems: sex differences and ethnic similarities. *Journal of Child and Family Studies*, 22(7), 922-931. Doi: 10.1007/s10826-012-9651-8
- Stone, L. L., Daal, C., Maten, M., Engels, R. C. M. E., Janssens, J. M. A. M. ve Otten, R. (2014). The berkeley puppet interview: A screening instrument for measuring psychopathology in young children. *Child Youth Care Forum*, 43:211–225.
- Topaloğlu, Z. Ç. (2013). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Tuzcuoğlu, N., Cengiz, Ö. ve Küsmüş, G. İ. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimleri ile annelerinin ilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 3-28. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202041145>
- West, S. G., Finch, J. F. ve Curran, P. J. (1995). Structural equation models with nonnormal variables: Problems and remedies. R. H. Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications içinde* (s. 56–75). Sage Publications, Inc
- Yağmurlu, B. ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 19(3), 275-296. <https://doi.org/10.1002/icd.646>
- Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B. (2009). Türk annelerin çocuk sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 1-15.
- Yağmurlu, B. ve Sanson, A. (2009). Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77-88. <https://doi.org/10.1080/00049530802001338>
- Yağmurlu, B., Sanson, A. ve Köymen, S. B. (2005). Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 1-20.
- Yıldızbaş, C. ve Sak, İ. T. Ş. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Yönelimleri ile Ebeveynlerinin Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 60-88.